فرهنگ نامه زیارت

نویسنده: جواد محدثی

بسم الله الرحمن الرحيم

فرهنگ نامه زیارت

نویسنده:

جواد محدثی

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فرهنگ نامه زیارت

مشخصات کتاب

سرشناسه : محدثی، جواد، ۱۳۳۱ -

Mohadesi، Javad

عنوان و نام پدیدآور : فرهنگ نامه زیارت/ جواد محدثی.

مشخصات نشر : تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری : ۳۶۰ ص.

شابک : ۴۰۰۰۰ ریال : ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰۰-۶۰-۴

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس.

موضوع : زیارت و زائران -- فلسفه

موضوع : زیارت و زائران -- آداب و رسوم

رده بندی کنگره : BP۲۶۲/م۳ف۴ ۱۳۹۰

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۷۶

شماره کتابشناسی ملی : ۱۱۱۵۷۳۹

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

ص: ۳

ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

ص: ۷

پیش‌گفتار

آنچه در این کتاب می‌خوانید، اطلاعاتی فشرده و کوتاه درباره کلمات و تعابیری است که به نوعی با مقوله «زیارت و زائر» ارتباط دارد، از قبیل: مفاهیم و موضوعات، آداب و سنن، اصطلاحات، اماکن، اشخاص و ...

بسیاری از این‌ها در میان زائران و آشنایان با آموزه‌های دینی و سنن مذهبی، رایج و مشهور است، امّا گاهی به معنا و ریشه آن‌ها کمتر توجّه می‌شود.

از آنجا که مخاطبان این اثر، عموم اهل مطالعه در نظر گرفته شده، از آوردن بحث‌های تخصّصی و سنگین یا ذکر منابع و مستندات پرهیز شده است، تا بهره‌وری از آن آسان‌تر و فراگیرتر باشد.

به امید آن که گامی در جهت افزایش آگاهی‌های زائران به شمار آید.

قم- جواد محدّثی

مهر ۱۳۸۷

ص: ۸

آداب الحرمین

اعمال و آدابی که هنگام زیارت خانه خدا در مکّه و حرم پیامبر در مدینه انجام می‌دهند، مناسک حج و آداب زیارت. نیز نام کتابی است که به معرّفی اعمال و واجبات حج و دعاها و زیارت‌های مربوط به سفر حج پرداخته است.

آداب زیارت

رفتن به زیارت حرم‌های معصومین، آداب خاصّی

ص: ۹

دارد و مراعات آن‌ها، نشانه معرفت و ادب نسبت به صاحب قبر است. مسائلی از قبیل: غسل زیارت، با وضو بودن، لباس تمیز و آراسته پوشیدن، خضوع و خشوع داشتن، ذکر گفتن، اذن دخول خواندن، بوسیدن ضریح و ادب نسبت به قبر مطهّر، پرهیز از کارهای لغو، خواندن زیارتنامه، دعا و تلاوت و نماز در کنار قبر، از جمله آداب زیارت است که بر تأثیر تربیتی و ثواب آن می‌افزاید.

آستان

آستان یا آستانه، به معنای درگاه و عَتَبه وساحت است، جایی که برای ورود به خانه، یا قصر یا حرم، کفش‌ها را درمی‌آورند. به کفش‌کن عمارت هم آستانه گویند. به حرم‌های مطهّر امامان و امامزادگان آستان گویند، چون عظمت و حرمت دارد و برای ورود به آن، باید شرط ادب به جا آورد. مثل آستان قدس رضوی و آستانه حضرت معصومه (س).

آستان‌بوسی

کنایه از رفتن به زیارت یکی از معصومین و امامزادگان یا به خدمت کسی رسیدن، بوسیدن آستانه حرم، نشانه ارادت به صاحب بقعه و به

ص: ۱۰

شکرانه توفیق زیـارت است و زائری که بر درگاه یک حرم بوسه می‌زنـد، عشق و تواضع خود را به صاحب آن می‌رسانـد و یکی از آداب زیارت است. به آن عتبه‌بوسی و پابوسی هم گفته می‌شود.

ببوس ای خواهرم قبر برادرشهادت، سنگ را بوسیدنی کرد

احرام

مُحرِم شدن، بعضی از امور را بر خود حرام کردن. کسی که به سفر حج و عمره می‌رود، برای ورود به مکه باید در یکی از میقات‌ها مُحرم شود، یعنی با

ص: ۱۱

پوشیدن دو حوله و گفتن «لبّیک اللهم لبّیک ...»، نیت حج و عمره کند. با تلبیه (لبیک گفتن) برخی از کارها بر حاجی در حال احرام، حرام است و باید از آن‌ها بپرهیزد. احرام تنها در سفر زیارتی خانه خداست.

اذن دخول

اذن دخول یا اذن ورود، اجازه خواستن برای ورود به حرم‌های مقدّس است. نشانه احترام به امام یا امامزاده‌ای است که می‌خواهیم او را زیارت کنیم. در کتاب‌های دعا متنی به عنوان «اذن دخول» وجود دارد که خوب است قبل از وارد شدن به حرم و در آستانه مرقد خوانده شود. مضمون آن رخصت طلبیدن از خدا و رسول و امامان برای ورود به حرم است. این متن را، اغلب در ورودی‌های حرم‌ها قاب کرده و به دیوار می‌زنند تا زائران آن را بخوانند.

استطاعت

توانایی بدنی و مالی برای انجام سفر حج. حج برای کسی واجب است که با سلامتی جسمی و قدرت مالی، این استطاعت را داشته باشد. استطاعت، شرط وجوب حج است. به زائری که چنین باشد «مستطیع» گویند.

ص: ۱۲

اعتاب مقدّسه

مقصود، حرم‌های مقدّس امامان و امامزادگان است. اعتاب جمع عَتَبه به معنای درگاه، آستان و مرقد است. عتبه‌بوسی کنایه از رفتن به زیارت حرم‌های مقدس است. عتبات عالیات هم گفته می‌شود و بیشتر مقصود، حرم امامان مدفون در عراق (کربلا، نجف، کاظمین و سامرا) است.

التماس دعا

از کسانی که عازم زیارت خانه خدا یا حرم معصومین و عتبات‌اند، درخواست می‌شود که در آن مکان‌های شریف، دیگران را هم دعا کنند. «التماس

ص: ۱۳

دعا» درخواست دعا از آنان در زیارتگاه‌هاست. خوب است در زیارت، ذوی‌الحقوق و ملتمسین دعا را یاد کنیم.

امام الحرمین

حرمین، به دو شهر مقدس مکّه و مدینه گفته می‌شود. کسی که در این دو شهر، پیشوا و مقتدای مردم باشد و در فقه و احکام به او رجوع کنند، یا کسی که امام جماعت در این دو شهر باشد، «امام‌الحرمین» نامیده می‌شود. یکی از معروف‌ترین کسانی که چنین لقبی دارند «امام الحرمین جوینی» دانشمند اشعری مذهب قرن پنجم است.

امام‌باره

باره به حصار و برج و باروی یک شهر یا قلعه گفته می‌شود. به دیوار و حصاری که برای حرم یک امام می‌کشند و بقعه درست می‌شود امام‌باره گویند. در مناطق هند، امام‌باره به حسینیّه و محلّ عزاداری حضرت سیّدالشهدا می‌گویند.

امام‌زاده

فرزند امام، کسی که بی‌واسطه یا با چندین واسطه، فرزند امام معصوم باشدکه مورد احترام دوستداران اهل بیت است. امام‌زاده به حرم و مقبره

ص: ۱۴

و بقعه فرزندان و نوادگان ائمه هم گفته می‌شود که مردم به زیارت آنجا می‌روند. در ایران در بسیاری از شهرها و روستاها امام‌زاده وجود دارد، مثل امام‌زاده یحیی در گنبد و امام‌زاده داود در تهران.

اوقات زیارتی

زیارت حرم‌های مقدس و عتبات و مزارها را در هر وقت می‌توان انجام داد و وقت خاصّی ندارد. امّا برخی زیارت‌ها در اوقاتِ خاصّی سفارش شده که ثواب بیشتری دارد. مثل زیارت امام حسین (ع) در روز اربعین، یا زیارت حضرت علی (ع) در روز ۱۳ رجب یا روز غدیر، یا

ص: ۱۵

روز مباهله. «اوقات زیارتی»، به زمان‌هایی گفته می‌شود که بر انجام یک زیارت، تأکید شده است.

اوقاف

آنچه برای امور خیر وقف کنند (به «وقف» مراجعه شود.)

ایوان

جای وسیع و سقف‌دار جلوی اتاق و ساختمان برای نشستن، صُفّه و عمارتی که شکل آن محرابی و هلالی باشد، مثل ایوان مدائن. در حرم‌ها جایی میان صحن و رواق مطهّر که ورودی حرم حساب می‌شود. و گاهی کاشیکاری یا طلاکاری یا آینه‌کاری است. «ایوان نجف عجب صفایی دارد».

باب

به معنای در، در ورودی. برخی از درها در حرم‌ها و زیارتگاه‌ها نام خاصّی دارند که به یک حادثه تاریخی یا شخصیت معروف اشاره دارد، مثل باب جبرئیل و باب النساء در مسجدالنبی یا باب صفا در مسجدالحرام. علی و ائمه: چون حامل علوم و احادیث پیامبرند، به آنان باب گفته شده است. حدیث «انا مدینهٔ العلم و علیّ بابها» از آن جمله

ص: ۱۶

است.

بالای سر و پایین پا

وقتی کسی را دفن می‌کنند، به طرف راست بدن و رو به قبله در قبر می‌خوابانند. طرف سر او را معمولًا به طرف مغرب و پای او به سوی مشرق قرار می‌گیرد. در حرم‌های مطهّر امامان، از آداب زیارت، حضور در طرف بالای سر یا پایین پا و خواندن دعاها و زیارت‌های خاصّ است. محدوده بالای سر حرم امام رضا (ع) اغلب شلوغ است و زائران برای زیارت و دعا و نماز در آنجا می‌نشینند. مسجد بالاسر هم مسجدی است

ص: ۱۷

که در سمت بالای سر ضریح و مرقد قرار دارد.

بانی

بنا کننده. کسی که عهده‌دار ساختن یک بنای دینی مثل مسجد، حسینیه، مدرسه، حرم و ... می‌شود، یا هزینه آن را می‌پردازد. به کسی هم که مجالس عزاداری برپا می‌کند و مخارج آن را می‌دهد «بانی مجلس» می‌گویند.

بست

از ریشه بستن است. محوّطه‌ای در جلوی مساجد و حرم‌ها که معمولًا با زنجیر بسته است و پناهگاه به شمار می‌رود. در حرم‌های مطهر، قسمتی از حرم و ایوان یا بخش ورودی به حرم را گویند که احترام خاصّی دارد و هر که وارد آن حریم شود، از تعرّض و تعقیب مصون است. در مشهد بست بالا و بست پایین وجود دارد.

بست نشینی

پناه آوردن به حرم‌های مطهّر برای مصون ماندن از تعرّض و تعقیب دشمن. چون حرم‌ها مکان امن و محترم است، کسانی که مقصّر یا فراری و تحت تعقیب بودند یا با حکومت‌های ستمگر مخالفت

ص: ۱۸

می کردنـد، برای آن که دسـتگیر نشونـد، به حرم‌های مقـدس می‌رفتنـد و تحصّن می کردنـد. این تحصّن را «بست‌نشـینی» می گفتند. بعضی هم در آستانه سلاطین و دربار امیران یا خانه افراد مشهور و قدرتمند، بست می‌نشستند.

بُقعه

به معنای زمین گود، قطعه زمین جـدا شده، بنا و ساختمان، عمارت و خانه، صومعه و زیارتگاه. به مزار و حرم نیز گفته می‌شود. بقاع متبرّکه به زیارتگاه‌ها و قبرهای مقدس گویند. مثل حرم

ص: ۱۹

امامان. قبرستان بقیع را هم چون قطعه زمینی برای دفن اموات بوده، این نام نهاده‌اند.

بقیع

نام قبرستانی قدیمی در شهر مدینه که مدفن چهار امام شیعه، عباس عموی پیامبر، فاطمه بنت اسد، همسران پیامبر، عمه‌های پیامبر و بسیاری از صحابه، علما وبزرگان در آنجاست. به آن «بقیع الغرقد» هم می‌گفتند. از ریشه بقعه است. قبور این بزرگان روزگاری قبه و بارگاه داشته که سال‌ها پیش به دست وهابی‌ها تخریب شده است. پیامبر خدا (ص) بارها به زیارت قبور مدفونین در بقیع می‌رفت و برای آنان دعا می‌کرد. وضع کنونی و ویرانی بقیع، گواه مظلومیت اهل بیت است.

بیت

به معنای خانه است. در اصطلاح به خانه خدا و بیت‌الله در مکّه گفته می‌شود و گاهی به آن سوگند خورده و می‌گویند: قسم به بیتی که رفته‌ام. به آن بیت‌الحرام و بیت‌العتیق هم گفته می‌شود (به کعبه و مسجدالحرام رجوع شود.)

بین‌الحرمین

فاصله و محدوده میان دو حرم را «بین الحرمین»

ص: ۲۰

گویند. در مدینه منوّره، محدوده بین حرم پیامبر و قبرستان بقیع را که حرم چهار امام است و در کربلا محدوده بین حرم امام حسین و حرم حضرت اباالفضل را بین الحرمین گویند و مکانی است که شرافت خاصّ دارد.

در تهران هم به بازار بین مسجد امام خمینی و مسجد جامع، بازار بین الحرمین گفته می‌شود.

پابوسی

بوسیدن پا، کنایه از رفتن به زیارت حرم امامان. به زائر، پابوس هم گفته می‌شود (به «عتبه‌بوسی» مراجعه شود).

ص: ۲۱

پنجره فولاد

در صحن قدیم حضرت رضا (ع) پنجره‌ای فولادی و مشبّک است، میان صحن و داخل حرم، که زائران و حاجتمندان، پشت آن پنجره حضور می‌یابند و به آستان حضرت رضا (ع) دخیل می‌شوند و حاجت می‌طلبند. نمونه‌های فراوان از کسانی که در پشت پنجره فولاد، حاجت گرفته و شفا یافته‌اند وجود دارد.

تبرّک

برکت جستن، خیر و برکت طلبیدن. وقتی چیزی مقدس و محترم است، هر نوع تکریم آن مثل بوسیدن، لمس کردن و چیزی را به آن مالیدن تبرّک نام دارد. برکت به معنای خیر پایدار است. زائر با بوسیدن و دست کشیدن به قبر و ضریح و در و دیوار حرم، خیر و برکت می‌جوید. در زمان پیامبر خدا (ص) نیز رایج بود و مسلمانان آب وضوی آن حضرت یا موی سر و صورتش را هنگام شانه کردن به قصد تبرّک برمی‌داشتند. اماکن متبرّکه به جاهای دارای خیر و برکت گفته می‌شود.

تُربت

به معنای خاک است. به قبر و مزار هم تربت گفته می‌شود. رفتن سر خاک، یعنی حضور در کنار قبور

ص: ۲۲

اموات برای دعا و فاتحه خوانی. «بر سر تربت ما چون گذری، همّت خواه». مورد رایج و معروف تربت، خاک قبر سیدالشهدا (ع) یا خاک کربلاست که فضیلت بسیار دارد و سجده بر تربت و ذکر خدا با تسبیح تربت که یادآور آن شهید مظلوم است مستحب می‌باشد. به برداشتن کام نوزاد با تربت سیدالشهدا در آغاز ولادت تأکید شده و از ویژگی‌های تربت امام حسین شفابخشی آن به اذن خداوند است که در روایات آمده است.

تَشرُّف

ص: ۲۳

به شرافت رسیدن و مقام یافتن. در اصطلاح، به رفتن به حرم‌های مقدّس و اماکن زیارتی یا توفیق دیدار اولیای خدا و انسان‌های بزرگ نیز تشرّف گفته می‌شود، چون چنین دیدارها و زیارت‌هایی به انسان شرافت و ارزش می‌دهد. شرفیابی هم گفته می‌شود. کسی که به زیارت خانه خدا یا عتبات برود، می گوید: مشرّف شدم، یا شرفیاب گشتم.

تلّ زینبیّه

در حادثه عاشورا، بلندی و تپه‌ای میان خیمه‌های امام حسین (ع) و میدان نبرد وجود داشته و حضرت زینب (س) گاهی برای اطلاع از اوضاع میدان و حال برادرش به بالای آن می‌رفته است. آن تپه به «تلّ زینبیّه» مشهور است و امروز به صورت یک ساختمان، نزدیکی حرم سیدالشهدا (ع) است و زوّار به زیارت آن می‌روند و با آن حادثه تجدید خاطره می کنند.

توسّل

وسیله و واسطه آوردن، پیامبر و اهل بیت را نزد خداوند، شفیع و واسطه قرار دادن جهت استجابت دعاها و آمرزش گناهان. توسّل به اهل بیت مورد سفارش پیشوایان دینی است و در قرآن کریم هم آمده است که گنهکاران اگر به پیامبر خدا توسّل

ص: ۲۴

جویند و آن حضرت در حقّ آنان استغفار کند و از خدا آمرزش بخواهد، خدا را آمرزنده خواهند یافت (نساء، آیه ۶۴). در «دعای توسّل»، نیایشگر و متوسّل چهارده معصوم را نزد خدا وسیله قرار می‌دهد و حاجتش را از خدا می‌طلبد.

تولیت

ولایت بخشیدن، کسی را به کاری گماشتن و منصب دادن، واگذاری امور وقف و حرم و مسجد به کسی. نیز تولیت و مقام تولیت به کسی گفته می‌شود که سرپرستی اداره امور یک آستانه و حرم یا مسجد را برعهده دارد. این مقام، از سوی

ص: ۲۵

حکومت و رهبری به کسی داده می‌شود.

جارالله

همسایه خدا، به کسی گفته می‌شود که در شهر مکه و کنار خانه خدا اقامت کند و مجاور کعبه باشد، یا به آنجا پناهنده شود. به یکی از دانشمندان به نام زمخشری هم «جار الله» می گویند، چون مدّتی مقیم مکّه بود.

جنّهٔ البقیع

قبرستان بقیع، از آنجا که طبق احادیث، قبر صالحان باغی از باغ‌های بهشت است، به آن مزار مقدس جنّهٔ‌البقیع گفته‌اند (به «بقیع» مراجعه شود)

جمکران

مسجدی در چند کیلومتری قم، نزدیک روستای جمکران که در سال ۳۹۳ ق به دستور امام زمان (ع) و به دست حسن بن مثله جمکرانی ساخته شده است. این مسجد، در سال‌های اخیر موقعیت و شهرت بسیاری یافته و در ایام سال، به خصوص در شب‌های چهارشنبه و نیمه شعبان، عدّه بسیاری برای زیارت و عبادت به آنجا می‌روند و نماز مخصوصی دارد.

ص: ۲۶

چاووش خوانی

آداب و مراسمی که هنگام عزیمت یا بازگشت زائران حج، کربلا و عتبات یا خراسان، برگزار می‌شود و کسی جلوی مردم با لحنی سوزناک اشعاری می‌خواند و مردم هم جواب می‌دهند، مثل «هر که دارد هوس کرب و بلا بسم الله».

حائر

به حرم سیدالشهدا (ع) حائر گفته می‌شود. حائر یعنی جایی که آب در آن جمع و سرگردان می‌شود. در تاریخ آمده است که وقتی متوکّل

ص: ۲۷

عباسی به قصدتخریب قبر آن حضرت، آب به آن بست، آب به آن مکان که می‌رسید، روی هم انباشته می‌شد و به قبر نمی‌رسید. حائر حسینی به حرم امام حسین (ع) گفته می‌شود که بسیار مقدّس است و دعا در آنجا مستجاب است. به کربلا نیز حائر گویند و به این سبب، کسانی که اهل کربلا یا ساکن کربلا باشند، به «حائری» مشهور می‌شوند.

حاجّ، حاجی

حجّ، یکی از فروع دین و واجبات است، به کسی که این تکلیف دینی را انجام می‌دهد و به زیارت خانه خدا می‌رود، حاجّ یا حاجی گفته می‌شود و اگر زن باشد حاجّه یا حاجیه گویند. پیشوندی است که قبل از نام اشخاص آورده می‌شود و نشانه آن است که آنان به زیارت خانه خدا رفته‌اند، مثل حاج علی، حاج اکبر.

حجّ و عمره

حج یکی از فروع دین است. زیارت خانه خدا و محرم شدن و حضور در عرفات و منا و قربانی کردن و رمی جمرات و طواف و سعی در خانه خدا، حج نام دارد که بر هر مسلمان مستطیع، یک بار در طول

ص: ۲۸

عمر واجب است و زمان انجام آن ما ذی حجّه است. آنچه در غیر آن ماه یا غیر از روزهای حج انجام می‌شود و تنها احرام و طواف و نماز طواف و سعی دارد، عمره نامیده می‌شود. حج‌گزار را حاج، و عمره‌گزار را معتمر گویند. قرآن حج و عمره را از شعائر الهی می‌شمارد و مسلمانان را به آن فرا می‌خواند (بقره، آیه ۱۹۶).

حَرَم

جایی که امن و پناهگاه باشد و خانه شخصی که از تعرّض دیگران در امان است. در مکّه، نقطه مقابل حرم، «حِلّ» است، یعنی جایی که حرم

ص: ۲۹

نیست. حرم به مسافتی معیّن در اطراف کعبه و گرداگرد آن گفته می‌شود. به مزار و بقعه پیامبران و امامان و امامزادگان هم حرم گفته می‌شود، چون هم دارای احترام و قداست است، هم مردم در گرفتاری‌ها به آنجا پناه می‌برند و آن را امن می‌شمارند.

به خانواده و اهل بیت هر کس نیز حرم و حرمت گفته می‌شود، چون احترام و حفاظت آن از تعرّض دیگران لازم است.

حرمُ الله

حرم خدا. اصطلاحاً به مسجدالحرام و مکّه معظّمه و کعبه گفته می‌شود. در روایات، به قلب مؤمن هم «حرم خدا» گفته شده، چون دلی که جای خدا باشد، مقدس و محترم است. در حدیث است: قلب، حرم خداست، در آن جز خدا را راه نده.

حرم الرّسول

حرم پیامبر. مقصود مدینه منوّره است که حرم پیامبر و مدفن آن حضرت در آنجا قرار دارد. هم به مزار پیامبر و هم به شهر مدینه، هم به اهل بیت آن حضرت، حرم‌الرسول گفته می‌شود.

حرمین شریفین

حرم امن الهی در مکّه و حرم حضرت رسول (ص)

ص: ۳۰

در مدینه را که هر دو شرافت و قداست دارند، حرمین شریفین گویند. حرمین یعنی دو حرم و بین الحرمین یعنی میان دو حرم که در مدینه به فاصله بین مسجدالنبی و بقیع گفته می‌شود.

حمله‌دار

به کاروان‌دارانی گفته می‌شود که زائران خانه خدا را به مکّه و مدینه می‌برند (به «کاروان» رجوع شود.)

خادم افتخاری

ص: ۳۱

به کسانی که در حرم‌های مقدّس خدمت می‌کنند و به نظم و نظافت و کفشداری و غبارروبی و امور خدماتی و فرهنگی مشغول‌اند، خادم گفته می‌شود. خادمان یا رسمی‌اند که استخدام می‌شوند و به عنوان کارمند حرم حقوق می‌گیرند، یا افتخاری‌اند که با داشتن شغل و کار دیگر، ایام خاصّی را به صورت افتخاری به خدمتگزاری در حرم می‌پردازند. بسیاری از بزرگان و علما و شخصیت‌های مشهور، برای کسب این فیض، نام خود را به عنوان «خادم افتخاری» ثبت می‌کنند و مواقع مخصوصی در حرم به زائران خدمت می‌کنند.

خادم الحرمین

به کسی که عهده‌دار تولیت و سرپرستی مکه و مدینه که دو حرم مقدّس‌اند باشد و به زائران آن خدمت کند، خادم الحرمین گفته می‌شود. در سال‌های اخیر، پادشاهان سعودی در عربستان، این لقب را در مورد خود به کار می‌برند.

خانه خدا

به کعبه که در مکّه است و قبله‌گاه مسلمانان به شمار می‌رود، «بیت‌الله الحرام» و خانه خدا گفته می‌شود. همه مساجد، خانه خداست، از جمله مسجدالحرام که شرافت بیشتری دارد و حجاج به

ص: ۳۲

زیارت آن می‌روند.

خُدّام

جمع خادم، کسانی که در حرم‌های مطهّر و زیارتگاه‌ها به حفاظت و مراقبت و خدمت‌رسانی به زائران و تمیز کردن حرم مشغول‌اند. به خُدام، سَدَنه هم گفته می‌شود، چون سادن هم به معنای خادم است.

خطبه خوانی

خطبه خواندن، مراسمی خاص که در حرم‌های مطهّر در روزهای مقدس و ویژه یا ایّام ولادت یا

ص: ۳۳

روزهای جمعه برگزار می‌شود و مشتمل بر خواندن متن سلام و صلوات و دعا و ثنا و حمد و سپاس و ذکر فضایل صاحب آن بقعه و حرم است. ابتدا خطبه خوانی، مدح و ثنای سلطان و امیر بر سر منبر بوده ا ست. در حرم‌ها هم جهت تکریم و ادای احترام به صاحب مزار خوانده می‌شود.

خیمه‌گاه

نام محلّی در شهر کربلا- نزدیکی‌های حرم امام حسین (ع) که بنای خاصّی دارد و در محلّ استقرار خیمه‌های امام حسین (ع) و اصحاب او در عاشورا بنا شده و با میدان نبرد فاصله داشته است. زائران عتبات به زیارت آن می‌روند.

دار

خانه، سرا، مکان خاصّ. در حرم‌های مطهّر، رواق‌ها و بخش‌هایی را با این عنوان نامگذاری می کنند، مثل دارالتلاوه، دارالزّهد، دارالضّیافه.

دخیل

دخیل، به معنای کسی است که در کاری دخالت می کند، هم به معنای مهمان. دخیل شدن و دخیل بستن به معنای توسّل و پناه جویی و امان خواهی. کسی که به حرم امامی دخیل می‌شود، یعنی پناه

ص: ۳۴

می‌آورد و حاجت می‌خواهد. دخیل بستن آن است که به پنجره ضریح یا در، یا سقاخانه یا درختی پارچه‌ای می‌بندند و گره می‌زنند تا حاجتشان برآورده شود.

درگاه

جایی از خانه و ساختمان که «در» نصب می‌شود، آستانه در. امروز درگاه به آستان‌های مقدس یا مساجد اختصاص دارد. به آستانه ملوک و قصر سلاطین هم درگاه می‌گفتند (به آستان رجوع شود).

رَواق

به قمستی از خانه و هر بنا که سقف و

ص: ۳۵

سایه‌بان دارد و به سایه‌بان ورودی یک خانه «رواق» گوینـد. به همین جهت به آسـمان که چون سـقفی بر سـر ما سایه افکنده، رواقِ اخضر یا رواق نیلگون گفته می‌شود. در حرم‌های مطهّر، قسمت‌های سر پوشیده‌ای که در اطراف قبر و ضریح مطهّر است، «رواق» نام دارد. حرم امام رضا (ع) رواق‌های متعدد دارد که هر کدام را نام خاصّی است، مثل رواق دارالزهد، رواق دارالولایه.

روضه منوّره

روضه به معنـای بـاغ و بوسـتان است. قبر هر کس یـا باغی از باغ‌های بهشت یا حفره‌ای از حفره‌های جهنّم است. به حرم مطهّر پیامبر خدا (ص) روضه منوّره گفته می‌شود. در حدیثی از آن حضرت نقل شده که بین قبر من و منبر من، باغ و روضه‌ای از باغ‌های بهشت اسـت، از ایـن جهـت آن قطعـه بسـیار مقـدس است و نمـاز و عبـادت در آنجـا فضـیلت بسـیار دارد. بـه حرم پیـامبر، روضه نبـوی و قبّهٔ‌الخضراء هم گفته می‌شود.

زائر

دیدار کننده، کسی که به دیدار یک شخصیت یا حرم و زیارتگاه می‌رود، آن که خانه خدا و مرقد

ص: ۳۶

امامان و مکان‌های مذهبی را زیارت می‌کند. در مقابل مُجاور، که به مقیم شهرهای زیارتی گفته می‌شود.

زائر سرا

خانه و اقامتگاه زائر. به خانه‌ها، مهمان‌خانه‌ها، مسافرخانه‌ها و حسینیه‌هایی که برای اقامت چند روزه زائران در مکه، مشهد، کربلا و شهرهای زیارتی دیگر اختصاص دارد، زائر سرا گفته می‌شود.

زُوّار

جمع زائر ا ست، یعنی زیارت کنندگان، زائرین.

زَوّار

ص: ۳۷

به معنای زیارت کننده است، صیغهٔ مبالغه از زیارت، کسی که زیاد به زیارت می‌رود. البته در کاربرد رایج مفهوم مبالغه ندارد و به هر زائر زوّار هم می گویند.

زُوّارکَش

کسی که در شهرهای زیارتی، زائران را راهنمایی کند و به این سو و آن سو ببرد، یا به آنان خانه و اثاث، کرایه دهد.

زیارت

دیدارکردن و ملاقات. به دیدار کسی یا جایی یا حرم مقدسی رفتن، دیدار پیامبر یا امام، در حال حیات، یا پس از وفات و شهادت. زیارت یکی از برنامه‌های تربیتی و سازنده است که هم زائر را با انسان‌های نمونه و حجّت‌های خدا آشنا و مرتبط می‌سازد، هم روح و روان او را تصفیه می کند، هم موجب بهره‌مندی از شفاعت معصومین می‌شود، هم سبب احیای خاطره و نام و یاد کسی می‌شود که به زیارتش می‌رویم. در متون دینی تأکید فراوان به زیارت قبر امام حسین (ع) و امامان دیگر و زیارت خانه خدا و حرم پیامبر شده است.

زیارت اربعین

ص: ۳۸

زیارتی که در روز اربعین امام حسین (ع) (۲۰ ماه صفر) انجام می‌گیرد. زیارت اربعین از نشانه‌های مؤمن راستین به شمار آمده است. متن زیارتنامه‌ای که در اربعین (چه در کربلا یا از راه دور) خوانده می‌شود و به «زیارت اربعین» مشهور است، از امام صادق (ع) روایت شده و در کتاب‌های دعا آمده است. جابر و عطیّه، دو شخصیتی بودند که در اولین اربعین پس از عاشورا قبر سیدالشهدا (ع) را زیارت کردند.

زیارت از دور

ص: ۳۹

رفتن به زیارت قبور معصومین مستحب است و نشانه احترام و محبت و پیروی از آنان است. کسی که به زیارت می‌رود، از نزدیک و کنار قبر، زیارتنامه می‌خواند که به آن زیارت از نزدیک گفته می‌شود. می‌توان زیارتنامه را از راه دور هم خواند. فرشتگان الهی سلام زائر را به محضر پیامبر یا امام می‌رسانند. زیارت از راه دور نیز مور سفارش ائمه: است و ثواب دارد.

گرچه دوریم، به‌یادتو سخن می گوییم

بُعد منزل نبود در سفر روحانی

زیارت اموات

برای عبرت گرفتن از مرگ و یاد کردن از درگذشتگان، توصیه شده که انسان به زیارت قبر مردگان و اموات برود و برای آنان فاتحه و دعا بخواند. این دیدار که به آن زیارت قبور، یا زیارت اهل قبور هم گفته می‌شود، هم آن مرده را شاد و برخوردار از رحمت الهی می کند، هم برای زیارت کننده، مایه درس و پند است.

زیارت امین‌الله

زیارتی که خطاب به امیرالمؤمنین (ع) و هر امام دیگری خوانده می‌شود. این زیارت از امام باقر (ع) روایت شده و فضیلت بسیار دارد و چون آغاز آن

ص: ۴۰

سلام به امام معصوم به عنوان «امین الله» است و امام، امین خدا شمرده شده، این زیارت به این نام مشهور شده است.

زیارت پیاده

یکی از مستحبات زیارت، به خصوص نسبت به زیارت کربلا، پیاده رفتن به زیارت است و ثواب بسیار دارد و نشانه عشق و محبت به امام حسین (ع) است و برای هر قدمی که زائر برمی‌دارد، حسنه و ثواب نوشته می‌شود. سنّت پیاده‌روی به زیارت کربلا یا امامان دیگر، از دیرباز میان شیعیان رایج بوده است.

زیارت جامعه کبیره

ص: ۴۱

یکی از معروفترین، مفصّل‌ترین و با فضیلت‌ترین زیارتنامه‌هایی است که در حرم هر امام و خطاب به معصومین و اهل بیت خوانده می‌شود و اوصاف و ویژگی‌های بسیاری درباره ائمّه در آن آمده و یک دوره امام‌شناسی است. این زیارت از امام هادی (ع) روایت شده و چون جامع‌ترین زیارتنامه ائمه است به «زیارت جامعه» شهرت یافته است. زیارت جامعه دیگری هم نقل شده که مختصرتر است و به آن «جامعه صغیره» گفته می‌شود.

زیارت خائفانه

زیارت همراه ترس و نگرانی. از آنجا که بنی‌امیه و بنی‌عباس، مردم را از زیارت کربلا جلوگیری و زائران را دستگیر می‌کردند یا به قتل می‌رساندند، زیارت امام حسین (ع) معمولًا همراه با ترس و خوف بود. در روایات آمده که در راه زیارت قبر امام حسین (ع) هر چه خوف و ترس بیشتر باشد، ثواب آن بیشتر است، چون نوعی مقابله با فشارها و استقبال از خطر در راه زیارت سیدالشهدا (ع) است و نشان عشق و ارادت بیشتر است.

زیارت خاصّه، زیارت مخصوص

گاهی زیارتنامه‌ای مخصوص خواندن در حرم خاصّ، یا خطاب به امام خاصّ یا روز خاصّ است و

ص: ۴۲

توصیه شده که در روز معیّنی آن را بخوانند. به آن زیارت خاصّه گفته می‌شود. مثل زیارتی که در روز اربعین، یا نیمه شعبان خوانده می‌شود. در مقابل زیارت مطلقه است که هر زمان و در هر جا می‌توان آن را خواند.

زیارت رجبیّه

ماه رجب، از ماه‌های با فضیلتی است که زیارت خانه خدا و عمره رجبیّه یا زیارت قبور امامان معصوم، سفارش شده است. زیارت رجبیّه، زیارتنامه‌ای است که در آن ماه خطاب به
سیّدالشهدا (ع) خوانده می‌شود و در کتب دعا آمده است. نام شهدای کربلاـ در این زیارتنامه ذکر شده است. این زیارتنامه، به خصوص در روز اول نیمه ماه رجب و نیمه ماه شعبان خوانده می‌شود.

زیارت عاشورا

متن زیارتنامه‌ای که در روز عاشورا و در همه ایام سال، خطاب به امام حسین و شهدای کربلا خوانده می‌شود و از امام محمدباقر (ع) روایت شده است و بیشترین تکیه آن بر تولّی و تبرّی و بیزاری از قاتلان امام حسین (ع) و دشمنان اهل‌بیت است. به زیارت امام حسین رفتن در روز عاشورا هم که احیای نام او و حادثه کربلاست، زیارت عاشورا نامیده می‌شود.

زیارتْ قبول

به کسانی که توفیق زیارت حج یا حرم معصومین را یافته‌اند، از سوی دیگران گفته می‌شود: زیارت قبول، یا «تَقَبّل الله» یعنی خدا قبول کند. زیارت مثل هر عمل عبادی و اطاعت که از سوی بنده انجام گیرد، وقتی ارزشمند است که مورد قبول و پذیرش خدا قرار گیرد. خدا هم اعمال نیک را از پاکان و اهل تقوا و اخلاص می‌پذیرد. پس «قبولی زیارت» مسأله مهمّی است که برای زائر درخواست می‌شود. معمولًا وقتی به کسی می‌گویند: قبول

ص: ۴۳

باشد، در پاسخ می گوید: قبول حق باشد.

زیارت کربلا

سرزمین کربلا مدفن سیدالشـهدا (ع) و شهدای عاشوراست. برای زنده نگه‌داشتن یاد و خاطره آن قیام خونین و ابراز وفاداری به خطّ اهل‌بیت، امامان ما تأکیـد بسـیار کرده‌انـد که هر شـیعه تا می‌توانـد به زیارت کربلا برود و برای زیارت قبر هیـچ امامی به این انـدازه سفارش نشده است. زیارت کربلا، موجب بهره‌مندی از شفاعت آن امام و آمرزش گناهان و سبب رحمت الهی می گردد و آداب خاصّی دارد که در کتب زیارت بیان شده است.

زیارتگاه

مـدفن هر یـک از پیـامبران، امامـان، امامزداگـان، شـهدا و انسان‌های باایمان و اولیای الهی را زیارتگاه گوینـد، چون محلّی است که مردم به زیارت آن می‌روند و بر سر تربت آنان حاضر می‌شوند. حرم، امامزاده، امام‌باره و آستانه هم گفته می‌شود.

بر سر تربت ما چون گذری همّت خواه

که زیارتگه رندان جهان خواهد شد (۱)

زیارت مأثور

مـأثور (از ریشه اثر) به چیزی گفته می‌شود که از پیـامبر یا معصومین نقل و روایت شـده باشـد. متن برخی از زیارتنامه‌ها دارای سـند روایی است و در کتب حـدیث از امـام نقـل شـده است. به چنین زیارتنامه‌هـایی «زیـارت مـأثوره» گفته می‌شود. زیـارت غیر مـأثور، متن‌های زیارتی است که علمای دین و راویان احادیث، به تناسب مقام شخصیت و ویژگی‌های کسـی که مورد زیارت است، تنظیم کرده‌اند و سند آن به امام نمی‌رسد.

زیارت مُطلقه

۱- حافظ شیرازی

ص: ۴۴

در مقابل «زیارت خاصّه» است، یعنی زیارتی که مخصوص روز خاصّ نیست و قیدی ندارد. مثلًا امام حسین (ع) یا حضرت علی (ع) را به آن متن زیارتی، در هر جا و هر روز می‌توان زیارت کرد و ثواب برد.

زیارت ناحیه مقدّسه

مقصود از «ناحیه مقدّسه»، یعنی طرف و سمت و سوی امام معصوم. زیارت خاصّی که خطاب به امام حسین و شهدای کربلاست و از امام عسکری و به قولی از امام زمان نقل شده است، «زیارت ناحیه مقدسه» نام دارد که در آن به یکایک شهدای کربلا سلام داده شده است.(۱) خیلی‌ها با این نیّت که آن از ناحیه مقدسه حضرت مهدی (ع) خطاب به جدّش سیدالشهدا (ع) صادر شده است، آن را می‌خوانند.

زیارتنامه

متنی که هنگام زیارت یکی از معصومین خطاب به آنان خوانده می شود. مثل زیارت عاشورا، زیارت جامعه کبیره و ...، به کتابچه و جزوه‌ای هم که مشتمل بر این متن باشد و در حرم‌ها خوانده شود «زیارتنامه» گفته می‌شود. این متن گاهی از امامان روایت شده است، گاهی هم از علما و بزرگان دین. به برگه جواز عبور از مرز در سفرهای زیارتی هم زیارتنامه می گویند.

زیارت نیابی

گاهی زائر، از طرف خودش زیارت می کند، گاهی به نیابت از کس دیگر (چه مرده، چه زنده) و ثواب آن را هدیه به آن شخص می کند. به چنین زیارتی، زیارت نیابی گفته می‌شود (به نایب الزیاره مراجعه شود).

زیارت واجب و مستحبّ

زیارت خانه خدا برای کسی که استطاعت مالی

۱- متن آن در بحار الأنوار، ج ۹۸ ص ۲۶۹ آمده است.

ص: ۴۵

و بدنی دارد، یک بار در طول عمر واجب است که به آن «حجّ» گفته می‌شود. انجام بیش از آن مستحبّ است. کسی که زیارت هر یک از حرم‌ها و امام‌ها را هم نـذر کنـد یا قسم بخورد، به عنوان انجام نذر و قسم، واجب می‌شود. در غیر آن صورت، زیارت، امری مستحب است و ثواب فراوان دارد. در روایات آمـده که هر کس به امام حسین و ائمّه اعتقاد دارد، زیارت کربلا بر او واجب است، که البته این وجوب، لزوم و اهمیّت آن را می‌رساند.

زیارت وارث

نام یکی از زیارتنامه‌هایی که خطاب به امام

حسین (ع) خوانـده می‌شود و از او به عنوان وارث آدم و نوح و ابراهیم و انبیـای دیگر و وارث پیامبر و علی و فاطمه و خـدیجه: یاد شده است. متن آن که از امام صادق (ع) روایت شده، در کتب دعا و زیارت آمده است.

زیارت وداع

آخرین زیـارتی که به عنوان خـداحافظی از حرم یـک امام خوانـده می‌شود و متنی که برای این منظور نقل شـده، «زیارت وداع» نام دارد. در زیـارت امـام حسـین (ع) یا حرم پیامبر و بعضـی از معصومین، توصـیه به خوانـدن زیارت وداع شـده که معمولًا در متن آن، آرزوی زیارت دوباره و درخواست از خدا که آخرین زیارت نباشد، مطرح است.

زینبیّه

حرم حضـرت زینب (س) در مکـانی خارج از شـهر دمشق در سوریّه. وقتی آن حضـرت در شام از دنیا رفت، در قریه «راویه» شام به خاک سپرده شـد. با گذشت زمان، مدفن او زیارتگاه گشت و امروز به نام زینبیّه، میعادگاه شـیفتگان اهل بیت و زیارتگاه مسـلمانان است. امروز بناها و تکیه‌هایی را به نام زینبیّه می‌سازند که کانونی برای جلسات دینی و دعا و عزاداری است.

ص: ۴۶

سامرّا

یکی از شـهرهای زیارتی عراق که حرم مطهر امام هادی و امام حسن عسـکری (ع) در آن قرار دارد. نام قبلی آن «سُرّ مَنْ رأی» بوده و پایتخت هشت خلیفه عباسـی در آن قرار داشـته است. مرقد دو امام شیعه و حرم آنان در طول تاریخ، تحوّلات بسیاری یافته و بارها هم از سوی دشـمنان مورد هجوم و تخریب قرار گرفته است که آخرین بـار آن در سـال ۱۳۸۴ ش بود. سامرا، هم یک شـهر زیارتی است، هم سابقه علمی مهمّی دارد و حوزه علمیه داشته و علمای بسیاری در آنجا حضور داشته‌اند. «سرداب» مطهّر

نیز یکی از اماکن زیارتی کنار قبر آن دو امام است.

ستون

پایه‌هایی که در ساختمان‌ها به کار می‌رود تا سـقف و گنبـد را نگه دارد. برخی از سـتون‌های مساجد یا زیارتگاه‌ها سابقه تاریخی و شهرت و قداست دارند، مثل ستون توبه و ستون حنّانه در مسجدالنّبی.

سَدَنه

سَـِدَنه جمع سادن، مثل خدمه جمع خادم، به کسانی گفته می‌شود که در کعبه یا معبد و حرم مقدسـی به خدمتگزاری و پرده‌داری و امور مربوط به آن اماکن مشغول باشند، یعنی خدمتگزاران.

سقّاخانه

جـایی که به افراد، آب داده می‌شود. برای سـیراب کردن عزاداران در قـدیم مکان‌هایی اختصاص می‌یافت که هیئت‌های عزاداری و مردم عـادی در ایـّام عاشورا و روزهای گرم، از آن آب خنک بنوشـند. سـنگاب‌خانه نیز محلّی بوده که ظرف‌های بزرگ مخصوص نوشـیدن آب سـرد در ایام عزاداری در آن قرار داده می‌شـد. سـقاخانه و سـنگاب‌خانه معمولًا سـقف و سایه‌بان داشت و چون کاری نیک و خداپسندانه بود، مورد تقدیس مردم قرار می‌گرفت و سقاخانه محلّ

ص: ۴۷

نذر و نیاز و دعا و حاجت خواهی می‌شد. در صحن قدیم حرم امام رضا (ع) سقاخانه اسماعیل طلایی وجود دارد.

سلام

به معنای درود و تحیّت است و از نام‌های خداست. در هر زیارت، زائر به امام یا امامزاده سلام می‌دهد. آغاز بسیاری از زیارتنامه‌ها «السلام علیک» است. در قرآن هم به برخی از پیامبران و بندگان شایسته از طرف خدا سلام گفته شده است. سلام زائر، نشانه همبستگی او با پیشوا و شهید و شخصیّتی است که به زیارتش رفته و نوعی اعلام موضع است. در زیارتنامه‌ها، سلام و درود به نیکان و لعنت و برائت از ظالمان به

وفور دیده می‌شود و این اشاره به تولّی و تبرّی دارد.

شام

نام قبلی سوریه فعلی. شام درگذشته به منطقه وسیع‌تری گفته می‌شده که شامل لبنان، اردن و بخشی از فلسطین هم می‌شده و به آن «شامات» می‌گفتند. پایتخت برخی از خلفای اموی دمشق بود. اسرای اهل‌بیت: را پس از حادثه کربلا، به کوفه و شام بردند. شام، سرزمینی باستانی است و اماکن زیارتی و سیاحتی فراوان دارد. زائران قبر حضرت زینب و حضرت رقیه به شام می‌روند. قبرستان باب‌الصغیر که محلّ دفن عده‌ای از شهدا، از جمله سرهای مطهّر شهدای کربلاست و قبر عبدالله بن جعفر و بلال حبشی و مسجد جامع اموی و مساجد و مدارس و بناهای قدیمی بسیاری در آنجاست.

شفاخانه

تعبیری است که به حرم‌های مطهّر گفته می‌شود. از آنجا که گرفتاران و دردمندان به قبور مطهّر اولیای الهی پناه می‌برند و با توسّل به آنان، از خداوند شفا می‌خواهند و به مقصود می‌رسند، حرم‌های امامان را شفاخانه و دارالشّفا می‌گویند.

شمع گردانی

ص: ۴۸

مراسم ویژه‌ای که در حرم‌های مطهّر، در روزهای عید یا مناسبت‌های خاص برگزار می‌شود و خدّام حرم و متولّیان آستانه، قندیل‌ها و شمعدان‌های روشن را با احترام دست به دست می گردانند.

صحن

حیاط و محوطه وسیع میان خانه و حرم‌ها و مساجد، عرصه و میدان. در اماکن مذهبی، اغلب از درِ ورودی تا بقعه اصلی و شبستان‌ها، حیاط و محوّطه روبازی است که صحن نامیده می‌شود و از آن برای اجتماعات عظیم یا نماز جماعت یا هیئت‌های مذهبی استفاده می‌شود. گاهی یک حرم مقدس مثل حرم رضوی، چندین صحن با نام‌های مختلف دارد.

ضریح

به معنای قبر، یا اتاقک چوبی یا فلزّی است که به صورت مشبّک روی قبر یک امام، امامزاده یا شهید می گذارند. در حرم‌های معصومین، ضریح معمولًا پوششی از مس، نقره و طلا دارد و بر روی آن کارهای هنری و نقش و نگار تزیینی انجام می‌شود و زائران هنگام زیارت آن را می‌بوسند و تبرّک می‌جویند.

طلبیدن

کنایه از عنایت خدا و پیامبر و اهل بیت، برای توفیق زیارت. بعضی معتقدند که امامان باید انسان را بطلبند تا زائر به زیارت و پابوسی ائمه مشرّف شود.

عتبات عالیات

جمع عَتَبه، به معنای آستانه و درگاه. در اصطلاح، به حرم معصومین و امامزادگان که دارای بقعه و درگاه و آستانه ا ست، عتبه گویند و عتبه‌بوسی یعنی زیارت. وقتی گفته می‌شود «عتبات عالیات»، مقصود حرم‌های مقدّس و والایی است که از سرزمین عراق است، مثل نجف و کربلا و

ص: ۴۹

کاظمین و سامرّا. اعتاب مقدسه هم گفته می‌شود.

عَتَبه‌بوسی

عتبه، درگاه و آستانه است. کسی که به زیارت یک معصوم یا امامزاده یا شخصیت محبوب می‌رود، به نشانه ادب و احترام، بر درگاه او بوسه می‌زند. عتبه‌بوسی، کنایه از زیارت و تشرّف به حرم‌هاست و یکی از آداب زیارت به شمار می‌رود و نشانه شکرگزاری به درگاه خداوند است.

عهد

به معنای پیمای و میثاق. در روایات است که

هر امامی بر گردن پیروان خود عهد و پیمانی دارد و از نشانه‌های وفا به پیمان، زیارت قبر آن امام است. زیارت، نوعی عهد و پیمان با امام و تجدید میثاق با او و راه اوست. «دعای عهد» هم که خطاب به امام زمان (ع) خوانده می‌شود، نوعی زیارت آن حضرت در دوره غیب و تجدید عهد و پیمان با اوست تا همواره در خط اطاعت و حمایت و نصرت او باقی بماند.

غبار روبی

تمیز کردن گرد و غبار از حرم‌ها، حسینیه‌ها و مساجد. اصطلاحاً وقتی از سوی تولیت آستان‌های مقدّس، درب ضریح باز می‌شود و پول‌ها و هدایای زائرین را از داخل ضریح جمع می‌کنند و سپس با دستمال و گلاب، قبر مطهّر و داخل ضریح را تمیز و معطّر می‌کنند، به این مراسم «غبارروبی» گفته می‌شود و حضور در این مراسم یک افتخار است. خانه خدا (کعبه) را هم در ایّام حج، می‌گشایند و با گلاب شستشو می‌دهند که آن هم مراسم ویژه دارد و شستشوی کعبه اغلب با گلاب قمصر کاشان انجام می‌گیرد.

غسل زیارت

غسلی که قبل از رفتن به زیارت و حضور در حرم

ص: ۵۰

انجام می‌شود. یکی از آداب زیارت است و ثواب دارد و نشان احترام گذاشتن به معصومی است که به حضورش شرفیاب می‌شویم. علاوه بر طهارت ظاهری بدن و لباس، طهارت روحی هم لازم است و غسل زیارت که مستحب است و به قصد قربت انجام می‌شود و دعایی هم دارد، بُعد معنوی را تأمین می‌کند. در زیارت کربلا مستحب است که زائر از آب فرات غسل کند. غسل زیارت جای وضو را نمی‌گیرد

فرّاش

از ریشه فرش، کسی که فرش و بساط را
می‌گسترد. به پیشخدمت و خدمتکار نیز گفته می‌شود. در زیارتگاه‌ها به کسانی که مأمور پهن کردن و جمع کردن فرش‌ها و زیلوها و جارو کردن حرم و صحن‌ها و رواق‌هایند، فرّاش گفته می‌شود. منصب فراشی و جاروکشی در مزارهای معصومین، افتخار است و زائران گاهی به صورت افتخاری به آن می‌پردازند.

قافله

گروهی که با سرپرستی ساربان یا مدیر کاروان، به سفرهای زیارتی یا تجارتی بروند (به «کاروان» رجوع شود).

قبله

جایی که مردم در عبادت و نماز به طرف آن رو می‌کنند. قبله مسلمانان در مدینه، در آغاز هجرت تا ۱۷ ماه، «بیت‌المقدس» بود، سپس با دستور خدا به طرف مسجدالحرام نماز خواندند. در زیارت هم توصیه شده که زائر رو به قبله بایستد و زیارت بخواند. قبله‌گاه مسلمین از برترین زیارتگاه‌هاست و سفر حج به قصد دیدار و عبادت در کنار آن انجام می‌گیرد.

ص: ۵۱

قُبّه

قبه به معنای برآمدگی است، به بنای گِرد و بلند و گنبدی شکل (قبّه) گویند. چون برای حرم‌های معصومین و اماکن مقدس، بنای باشکوه و گنبد و بارگاه می‌سازند، به آن قبه می‌گویند. گنبد سبز حرم پیامبر «قبّهٔ الخضراء» است و در سرزمین فلسطین و نزدیک مسجدالأقصی هم «قبّهٔ الصّخره» وجود دارد. به آسمان نیز که همچون گنبدی لاجوردین بالای سرماست، قبهٔالخضراء و قبه زبرجدی گفته شده است.

در روایات است که دعا در زیر قبه حضرت سیدالشهدا در کربلا مستجاب است.

قصد اقامت

کسانی که به زیارت یا سفر می‌روند، اگر در آن شهر قصد ماندن ده روز کنند، نمازشان کامل است. از این رو «قصد اقامت» برای زائران مطرح است.

کاروان

قافله و گروهی که به سفر می‌روند. سفرهای زیارتی به حج یا عتبات و سوریه و گاهی به خراسان یا زیارتگاه‌های دیگر به صورت دسته‌جمعی و با یک کاروان انجام می‌گیرد. به مدیر کاروان «حمله‌دار» گویند که عهده‌دار هزینه‌ها و خدمات و وسایل و بردن و آوردن زوّار است. «قافله زیارتی» نیز برای بیان این اصطلاح، رایج است.

کاظمین

شهری در غرب بغداد و چسبیده به آن که در قدیم به نام «مقابر قریش» معروف بوده است. امام کاظم و امام جواد (علیهما السلام) در این شهر مدفونند و به همین سبب نام کاظمین دارد. زیارت این دو امام فضیلت بسیاری دارد و حرم مطهّرشان سبب رونق علمی و فرهنگی آن شده و روزگاری حوزه علمیه بارونق داشته و علمای بسیاری در آن می‌زیستند. قبر تعدادی از شخصیت‌های برجسته شیعه هم در کاظمین است.

ص: ۵۲

کرامات

کارهـای شـگفت و خارق‌العاده‌ای که از امامان و اولیای الهی و علما و صـلحا سـر می‌زنـد «کرامت» نام دارد، مثل شـفای بیمار، حلّ مشـکلات دیگران از راه غیر طبیعی، که نشان ارتباط آنان با خـدای متعال و مبدأ قدرت است. چنین کارهای غیر طبیعی و شـگفت، وقتی از پیـامبران سـر بزنـد و همراه با ادعای پیامبری باشـد «معجزه» نام دارد. آنچه در حرم‌ها اتفاق می‌افتـد و بیماران لاعلاج و افراد فلج، نابینا و ... شفا می‌گیرند، نمونه‌ای از کرامت‌های اولیای خداست.

کربلا

یکی از شـهرهای قـدیمی و بزرگ و پرجمعیت عراق که قبر مطهّر سیدالشـهدا (ع) و شـهدای عـاشورا در آنجـاست و پیوسـته زائران بسـیاری به زیـارتش می‌رونـد و به خصوص در روزهـای خاصّ‌ی همچون عـاشورا، اربعین، سوم شـعبان و ... شاهـد جمعیت میلیونی است. این شـهر، ابتـدا بیابـانی بود که حـادثه عاشورا در آنجا اتفاق افتاد و به نینوا و غاضـریّه مشـهور بود. پس از شـهادت امام، آباد گشت و محـلّ رفت و آمـد شـد. در روایـات ما، بیشترین تأکیـد بر زیارت کربلا و قبر امام حسـین (ع) شـده و ثواب بسـیاری دارد و تربت کربلا بافضیلت است و سجده بر آن ثواب نماز را چند برابر می‌کند. به کسی که اهل کربلا باشد یا به زیارت کربلا رفته باشد «کربلایی» گویند.

کِشیک

نگهبـانی و مراقبت از حرم‌هـا و امـاکن زیـارتی را «کشـیک دادن» گوینـد که کـار بخشـی از خـادمین زیارتگاه‌هاست و نوبتی انجام می‌گیرد. کشیک، کلمه‌ای ترکی و به معنای پاسبان است و در پادگان‌ها و سربازخانه‌ها هم کشیک خانه وجود دارد.

کعبه

خانه خدا، بیت‌الله. جایگاه مقدّسـی که قبله مسـلمانان است و از زمان حضـرت آدم مورد زیارت قرار می‌گرفته و چون آثار آن محو شده بود، حضـرت ابراهیم به کمک فرزندش اسـماعیل پایه‌های آن را بالا آورد و بازسازی کرد. زیارت خانه خدا از بافضـیلت‌ترین زیارت‌هـاست. این بنـای سـاده سـنگی و چهـارگوش زادگـاه امـام علی (ع) نیز بوده است و از این رو آن حضـرت را «فرزنـد کعبه» گویند.

کفشداری

ص: ۵۳

نگه‌داری کفش. در مساجد و حرم‌ها و زیارتگاه‌ها کسانی به عنوان کفشدار، از کفش‌های زوّار نگه‌داری می کنند تا آنان به زیارت بروند. به قسمتی از اماکن مقدسه که کفش‌های مراجعین در قفسه‌هایی نگه داشته می‌شود کفشداری می گویند. بعضی به عنوان تکریم زائران، به صورت افتخاری درکفشداری خدمت می کنند و آن را افتخار می‌شمارند.

کلیددار

کسی که کلید را نگه می‌دارد. در کارخانجات، تیمچه‌ها، پاساژها و قصرها، کلیدهای قسمت‌های مختلف را به کسی می‌سپارند که امین و هوشیار باشد. کسی‌را که در حرم‌ها و مکان‌های مقدس و زیارتی نگهبان باشد یا کلید ضریح یا خزانه در دست او باشد کلیددار گویند و این منصب مهمّی است و به خصوص در حرم سیدالشهدا، کلیدداری منصب ریاست بر خدام و آستانه به شمار می‌رود. این سِمَت، از دوران پیش از اسلام باقی مانده که اجداد پیامبر در مکّه، کلیددار و مسؤول آب دادن به حجّاج و مهمانداری از زائران بوده‌اند.

گلدسته

به مناره‌های بلندی که در مساجد و حرم‌ها و زیارتگاه‌ها ساخته می‌شود و بر فراز آن اذان گویند، گلدسته یا مناره و مأذنه گویند. اغلب گلدسته‌ها به صورت زوج و در دو طرف گنبد ساخته می‌شود. گاهی هم مساجدی با یک گلدسته ساخته می‌شود. حرم پیامبر در مدینه و مسجدالحرام در مکّه، دارای گلدسته‌های متعدد و رفیع است. گلدسته‌ها از آثار هنری و تاریخی به شمار می‌رود.

گنبد

به سقف مدوّر و برجسته که از خشت، گِل، آجر، سیمان، آهن یا مصالح دیگر ساخته شود گنبد گویند. سقف‌های بسیاری از مساجد و حرم‌ها و برج‌های قدیمی گنبدی شکل است. به آسمان نیز گنبد کبود و گنبد دوّار گویند. زیارتگاه‌ها اغلب گنبدی دارند که کاشیکاری یا طلاکاری است. قبّهٔالخضراء به گنبد سبز مرقد پیامبر در مدینه گفته می‌شود. به برج‌ها و مقبره‌هایی هم که روی قبور بعضی از بزرگان است، گنبد گویند. گنبد و بارگاه با هم به کار می‌رود.

مُجاوِر

به کسی گفته می‌شود که در یک شهر زیارتی سکونت دارد و مجاور و در جوار آنجاست، در مقابل زائر که به کسی گفته می‌شود که از جای دیگر برای زیارت آمده باشد. زائر و مجاور معمولاً با هم به کار می‌رود. از این رو به کسی که ساکن و مقیم شهر مکّه باشد، «جار الله» گفته می‌شود، یعنی همسایه خدا. به سکونت در مکان‌های مقدس مجاورت می گویند.

ص: ۵۴

مدینه منوّره

شهر مقدّسی که حرم پیامبر خدا و قبرستان بقیع در آنجاست. نام قبلی آن یثرب بوده که پس از هجرت پیامبر به آنجا به مدینهٔالنبی، سپس به مدینه شهرت یافت. پیامبر ده سال از عمر شریف خود را در این شهر گذراند. شهری بافضیلت است و به زیارت آن و نماز در مسجدالنبی بسیار توصیه شده و زادگاه امامان اهل‌بیت: و محلّ زندگی آنان بوده است. قبر مطهر امام حسن مجتبی، امام سجاد، امام باقر و امام صادق: در قبرستان بقیع قرار دارد.

مرقد

آرامگاه. از ریشه «رُقود» است به معنای خوابیدن. قبر هر کس محلّ خواب ابدی اوست تا برپایی قیامت. به مدفن امامان و عالمان و شهیدان مرقد گفته می‌شود.

مزار

زیارتگاه، محلّ زیارت، حرم و بقعه امامان و امامزادگان و شهدا که مردم به دیدن آن می‌روند. به قبرستان و قبری هم که در شهرها و روستا وجود دارد مزار گفته می‌شود و مردم شب‌های جمعه و روز جمعه بر سر مزار می‌روند و برای مردگان خود فاتحه می‌خوانند. مزار به کتابِ زیارت هم گفته می‌شود. تعدادی از علمای شیعه کتاب‌هایی به نام مزار تألیف کرده‌اند که زیارت‌نامه ها را در بردارد و به نام «کتاب المزار» مشهور است، مثل مزار مشهدی، مزار شیخ مفید، مزار قطب راوندی و ...

مزار شهدا

محلّ دفن شهدا که زیارت می‌شود. به هر زیارتگاهی می‌توان مزار گفت. رفتن به زیارت قبور شهدا و سلام و فاتحه بر آنان مستحب است و سبب زنده نگه داشتن نام و راه آنان می‌شود. تربت شهدا و خاک شهدا هم گفته می‌شود.

مَزور

یعنی کسی که زیارت می‌شود. زائر زیارت کننده است و مزور، زیارت شده. به خود مزاری هم که زیارت می‌شود مزور می‌توان گفت.

ص: ۵۵

مسجدالحرام

خانه خداوند در مکه و بافضیلت‌ترین مسجد نزد مسلمانان که کعبه مقدس در وسط آن است و قبله موحّدان به شمار می‌رود. به نماز خواندن در این مسجد بسیار توصیه شده و ثواب آن هزار برابر است. حَجَرالأسود، حِجر اسماعیل، مقام ابراهیم، کعبه و زمزم در این مسجد قرار دارد. مسجدالحرام از آغاز تا کنون بارها توسعه یافته است.

مشاهد مشرّفه

حرم‌های ائمه (به «مشهد» مراجعه شود).

مُشبّک

آنچه شبکه شبکه و سوراخ سوراخ باشد، پنجره پنجره، ضریح‌های مطهّر که چشمه چشمه است و درون آن دیده می‌شود.

مَشهد

محلّ شهادت، شهادتگاه، تربت شهید، محلّ حضور و گرد آمدن مردم، حرم و زیارتگاه. مشهد نام شهری است در خراسان که مدفن حضرت رضا (ع) در آنجاست و به مشهد مقدّس مشهور است و قبلًا به آن طوس می گفتند. جمع آن مشاهد است. به حرم‌های معصومین و تربت پاك امامان مشاهد شریفه و مشاهد مشرّفه گفته می‌شود. به حرم حضرت رضا (ع) مشهد رضوی و به مرقد امام علی (ع) مشهد علوی و به حرم سیدالشهدا (ع) مشهد حائری یا حسینی گفته می‌شود. به کسی که به زیارت خراسان و امام رضا رفته باشد، «مشهدی» گویند.

ص: ۵۶

مَضجَع

ضَجع به معنای خوابیدن به پهلوست و چون مرده را در قبر به پهلو می‌خوابانند، به قبر و مدفن هر کس «مضـجع» گفته می‌شود، جمع آن مضاجع است. وقتی درباره کسی می گویند: «نوّر الله مَضجَعه»، یعنی خداوند قبرش را پر از نور کند.

مُعتَمِر

غیر از حـجّ واجب که در اوقـات خاصـی انجـام می‌شود، زیـارت خـانه خـدا در مواقع دیگر و مُحرِم شـدن و طواف و سـعی و نمـاز، «عمره» نامیده می‌شود. معتمر به کسی می گویند که عمره انجام می‌دهد، در مقابل حاجّ که به حج گزار گفته می‌شود.

مَقام

ایسـتادن و محلّ ایستادن و قیام، توقّفگاه، جایگاه، جای اقامت، خانه و مسکن، رتبه و منزلت و درجه. در مسجدالحرام، سنگی درون یک محوّطه شیشه‌ای است که جای پای حضرت ابراهیم است و به آن مقام ابراهیم گفته می‌شود. در زیارتگاه‌ها گاهی جای خاصّی که یکی از معصومین یـا پیـامبران در آنجـا عبادت کرده، یا اقامت داشـته‌اند یا به نحوی به آنان مرتبط است، «مقام» نامیـده می‌شود، مثل مقام خضر در مسجد اموی، مقام صاحب‌الزمان در کربلا، مقام امام صادق در مسجد کوفه. به مزار هم مقام گفته می‌شود.

مقبره

محلّ دفن، گورسـتان، گنبد یا عمارتی که روی بعضـی قبور می‌سازند، جایگاه اختصاصـی دفن شخص یا خانواده یا گروهی خاص، مثـل مقبرهٔ الشـهدا، مقبرهٔالشـعرا. مـدفن امـام کـاظم (ع) در بیرون بغـداد، در منطقه «مقـابر قریش» بود که بعـداً نـام کاظمین به خود گرفت.

ص: ۵۷

مکّه

شهری مقدس در سرزمین حجاز، که زادگاه و محلّ بعثت پیامبر خدا (ص) و خاستگاه اسلام و محل نزول قرآن است. به این شهر، بَکّه و امّ‌القری هم می‌گفتند. از شهرهای بافضیلت و مهمّ زیارتی است که عمل حج و عمره در آن انجام می‌شود و به زیارت آن توصیه فراوان شده است. کعبه مقدس که در مسجدالحرام و قبله مسلمین جهان است در این شهر قرار دارد.

مناره

گلدسته حرم‌ها و مساجد (به «گلدسته» رجوع شود).

منبر

جای نشستن خطیب برای موعظه، جایگاهی است که از چوب ساخته می‌شود و چند پله دارد و واعظان بالای آن می‌نشینند تا بر شنوندگان اشراف داشته باشند. بعضی از منبرها مقدس است، مثل منبر پیامبر در مسجد مدینه. رسول خدا (ص) فاصله بین منبر و قبر خود را پاره‌ای از بهشت معرفی کرده است (به «روضه منوّره» مراجعه شود.) منبرهای قدیمی، اثر هنری و باستانی است و نگهداری می‌شود.

میقات

از ریشه «وقف» گرفته شده و به معنای زمان و مکان وعده و قرار است. کسانی که می‌خواهند به زیارت خانه خدا بروند، باید در یکی از میقات‌ها مُحرم شوند. میقات، جای احرام بستن و لبیک گفتن به قصدحج و عمره است. مسجد شجره در مدینه و جُحفه بیرون مکّه از جمله میقات هاست.

ص: ۵۸

نایب

کسی که کاری را به جای دیگری انجام می‌دهد. به آن «نیابت» گفته می‌شود. اگر کسی نتواند حج برود، یا از دنیا برود و حج بر او واجب باشد، به کسی نیابت می‌دهند تا از طرف او، حج انجام دهد. در زیارت‌های مستحب نیز می‌توان به نیابت از دیگری زیارت خواند و او را در ثواب خود شریک ساخت (به «نایب الزیاره» مراجعه شود).

نایب‌التّولیه

کسی که نایب و جانشین تولیت و متولّی موقوفه یا حرم یا زیارتگاه و مسجد است (به «تولیت» مراجعه شود).

نایب الزّیاره

کسی که به نیابت از دیگری زیارت می‌کند و ثواب آن را به آن شخص اهدا می‌کند. به این کار، «زیارت نیابی» هم گفته می‌شود. وقتی کسی می‌گوید: نایب‌الزیاره بودم، یعنی هنگام زیارت به یاد تو هم بودم و از طرف تو هم زیارتنامه خواندم.

نجف اشرف

یکی از شهرهای مقدس و زیارتی در عراق که حرم حضرت علی (ع) در آنجاست و حوزه علمیه نجف بیش از هزار سال قبل به دست شیخ طوسی در آن تأسیس شده است. نام قبلی نجف، غَریّ و ظهرالکوفه بوده (چون در پشت شهر کوفه بود) و امیر مؤمنان وصیّت کرد پس از شهادت، پیکر مطهرش را آنجا دفن کنند. در نجف و حرم حضرت امیر، قبور پاک بسیاری از علمای شیعه و شخصیت‌های معروف است که زیارتگاه زائران به شمار می‌رود.

نقّاره خانه

نقّاره به نوعی طبل کوچک دوتایی گفته می‌شود که صدای یکی زیر و دیگری بم است و با دو عدد چوب به آن‌ها می‌زنند. نقاره‌چی یا نقّاره زن به کسی می‌گویند که برآن طبل‌ها می‌زند. در بعضی حرم‌ها مثل حرم امام رضا (ع) روزی دو نوبت در صبح و شام تعدادی از خدّام درجای خاصّی که «نقّاره‌خانه» نام دارد، طبل و شیپور می‌زنند و این نشان شوکت و عظمت بارگاه رضوی است.

نماز زیارت

مستحب است پس از انجام زیارت امام، دو رکعت نماز خوانده شود و ثواب آن به آن امام یا پیشوای مورد زیارت هدیه شود. مثل نماز پس از زیارت عاشورا یا زیارت حضرت علی (ع) و زیارت حضرت رضا (ع) که در روایات آمده است و سبب قبولی زیارت و استجابت دعای زائر است. کیفیّت آن مثل نماز صبح است.

وادی‌السّلام

نام قبرستان قدیمی و بسیار بزرگ که در نجف اشرف است و قبر بسیاری از علما و بزرگان در آنجاست، از جمله قبر حضرت هود و حضرت صالح. در روایات آمده که روح انسان‌های باایمان پس از مرگ به وادی‌السلام منتقل می‌شود. وادی‌السلام از جاهای دیدنی نجف است و مردم به زیارت آن می‌روند.

وقف

اختصاص دادن ساختمان، زمین یا وسیله‌ای برای استفاده عموم یا قشر خاص، برای خدا و به قصد خدمت به مردم. به چنین اموالی «موقوفات» و «اوقاف» گفته می‌شود. متدیّنین، اموال و وسایلی را وقف ائمّه، زیارتگاه‌ها، حرم‌ها و حسینیّه‌ها می‌کنند و هزینه‌های زیارتگاه‌ها و اماکن مذهبی و برگزاری مراسم، اغلب از درآمد موقوفات تأمین می‌شود. وقف، کار خیر و پسندیده است و ثواب آن به واقف می‌رسد.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir
ایمیل: Info@ghbook.ir
تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱
بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹
امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹